

HEREDITATIS CUSTOS

Księga dla uczczenia
Księdza Profesora Józefa Patera

Pod redakcją
Ks. Andrzeja Tomko

Papieski Wydział Teologiczny
we Wrocławiu

Ks. Rajmund Pietkiewicz

Góra Gerizim i Samarytanie

Historia i terażniejszość

Papież Benedykt XVI w posynodalnej adhortacji *Ecclesia in Medio Oriente* ukazał ogromne bogactwo religijne i kulturowe Ziemi Świętej, którą zamieszkują wyznawcy trzech wielkich religii monoteistycznych: chrześcijaństwa z jego wyznaniową i obrzędową różnorodnością, judaizmu i islamu. Jednak wymienione przez Ojca świętego religie nie wyczerpują różnorodności religijnej Bliskiego Wschodu. Mieszkają tam bowiem także wyznawcy innych grup religijno-etnicznych, powiązanych i spokrewnionych z trzema monoteistycznymi religiami, które jednak ze względu na hermetyczny charakter i małą liczebność odgrywają niewielką rolę w dialogu międzyreligijnym. Chodzi tu o takie grupy, jak np. Druzowie i Samarytanie.

Ci pierwsi zamieszkują Liban, Syrię i Jordanię, a w mniejszej liczbie można znaleźć ich również w Izraelu, Autonomii Palestyńskiej i strefie okupowanej. Ich populację oblicza się na ok. pół miliona osób (fot. 1). Początki Druzów sięgają XI wieku po Chr. Są oni wyznawcami religii stanowiącej formę synkretyzmu islamu szyickiego, judaizmu, chrześcijaństwa i gnozy. Studiują swoje święte

1. Druzyskie miejsce kultu w Cezarei Filipowej
(fot. R. Pietkiewicz)

2. Góra Gerizim (fot. R. Pietkiewicz)

księgi, wśród których znajduje się również Nowy Testament i Koran. Wielu młodych Druzów służy jako najemni żołnierze w armii izraelskiej. Po zakończeniu służby zajmują się rolnictwem¹.

Jeszcze mniejszą grupę religijno-etniczną Bliskiego Wschodu, i chyba najmniejszą na świecie, stanowią znani z Biblii Samarytanie zamieszkujący okolice góry Gerizim² i do dziś sprawujący tam swój kult. Tej właśnie grupie, jej historii i teraźniejszości, zostanie poświęcony niniejszy artykuł.

1. Samarytanie w czasach biblijnych

Samarytanie są potomkami ludności pogańskiej osiedlonej na terenach dawnego Królestwa Izraelskiego po upadku Samarii w 722 r. przed Chr. i Izraelitów, którzy nie zostali deportowani przez Asyryjczyków³.

¹ T. Chodźdło, [hasło: *Druzowie*], EK IV, k. 237 oraz wiadomości uzyskane w czasie pobytu w Ziemi Świętej.

² W fachowej literaturze funkcjonują dwie nazwy tej góry: Gerizim i Garizim. Przyjmuję pierwszą wersję, jako bliższą hebrajskiemu oryginałowi: *g'rizim* (zob. Pwt 11, 29; 27, 12; Joz 8, 33; Sdz 9, 7). LXX posługuje się wariantem *garidzin*.

³ [Hasło: *Samaritans*], w: *The Encyclopedia of Judaism*, red. G. Wigoder, New York – London 1989, s. 619.

3. Ruiny budowli świątynnych na górze Gerizim (fot. R. Pietkiewicz)

Ich biblijna nazwa: *Šōmʿrōnīm* (w LXX i Nowym Testamencie: *Samaritai*) (2 Krl 17, 29), nawiązuje do Samarii (*Šōmʿrōn*) – miejsca, w którym się osiedlili. Sami jednak nazywają siebie *Šōmʿrīm* – od czasownika „*šamar*” („strzec”, „zachowywać”), uważając, że jedynie oni zachowują prawdziwą Torę⁴.

Sprawowali synkretyczny kult Boga Jahwe oraz bóstw pogańskich (2 Krl 17, 24-41). Po powrocie z niewoli babilońskiej Judejczycy odmówili Samarytanom udziału w odbudowie świątyni jerozolimskiej, co zrodziło wzajemną wrogość i niechęć między nimi a Żydami (Ezd 4, 8-24; J 4, 9)⁵, która nasiliła się jeszcze bardziej w połowie V wieku przed Chr., gdy doszło między obiema grupami do konfliktu o odbudowywane mury obronne Jerozolimy (Ne 2, 9-20; 4, 1-9; 6, 1-14)⁶. W okresie hellenistycznym (333–63) Samrytanie skupili się wokół góry Gerizim (fot. 2), gdzie za zgodą Aleksandra Wielkiego w 332 r. przed Chr. wzniesli własną świątynię (fot. 3), pogłębiając tym samym przepaść religijną w stosunku do Żydów⁷.

⁴ W. Chrostowski, [hasło: *Samarytanie*], EK XVII, k. 963.

⁵ Zob. też: Józef Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela*, tłum. Z. Kubiak, J. Radożycki, wstęp: E. Dąbrowski, W. Malej, koment.: J. Radożycki, Warszawa 2007, XI, 84–94.

⁶ Tamże, XI, 174–175.

⁷ Tamże, XI, 340; XII, 257–259; XIII, 74; [hasło: *Samaritans*], w: *Jewish Encyclopedia*, dostępna na: <www.jewishencyclopedia.com/articles/13059-samaritans> (2013).

4. Studnia Jakuba (fot. M. Zieliński)

W tym samym okresie powstała również diaspora samarytańska, która pojawiała się zazwyczaj tam, gdzie istniała diaspora żydowska. Były więc one rozrzucone na obszarze prawie całego basenu Morza Śródziemnego, głównie w Egipcie, w okolicach Tyru, w Zajordanii, na wybrzeżu palestyńskim, w Grecji, Syrii, Babilonii i na wyspach (Delos, Tasos, Rodos, Sycylia), w Italii i w Azji Mniejszej. W wielu z tych miejsc Samarytanie zakładali własne synagogi. Podobnie jak Żydzi służyli w wojsku jako najemnicy, zajmowali się handlem lub byli po prostu osadnikami sprowadzonymi w różne miejsca ówczesnych imperiów w celu zaludniania ziemi. Część z nich służyła jako niewolnicy, inni zdecydowali się na życie w diasporze ze względów ekonomicznych⁸.

W okresie hasmonejskim, gdy wzmogły się żydowskie tendencje nacjonalistyczne, Jan Hirkan I w 107 r. przed Chr. zburzył Samarię wraz ze znajdującą się na pobliskiej górze Gerizim świątynią (fot. 3), co przypieczętowało obustronną wrogość⁹. Niewątpliwie gwałtowne wystąpienie Jana Hirkana przeciwko Samarytanom było aktem zemsty za to, że w czasie wojen machabejskich mieszkańcy Samarii i okolic stanęli po stronie Antiocha IV Epifanesa. Z drugiej strony wyprawa Hirkana była próbą przypodobania się Żydom. Niechęć Żydów do Samarytan dobrze oddaje tekst z Księgi Mądrości Syracha: „Dusza moja nie znosi dwóch narodów, a trzeci nie jest narodem: mieszkający na górze Seir, Filistyni i głupi naród przebywający w Sychem” (Syr 50, 25-26). Sychem to okolice góry Gerizim. Okres ten należy do najtrudniejszych w historii Samarytan, z których wielu było przymuszonych do opuszczenia okolic Samarii¹⁰.

⁸ A.D. Crown, [hasło: *The Samaritan Diaspora*], w: *Encyclopedia of the Jewish Diaspora. Origins, Experiences, and Culture*, red. M.A. Ehrlich, t. 1, Santa Barbara – CA, 2008, s. 87–88.

⁹ Józef Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela*, dz. cyt., XIII, 275–283.

¹⁰ A.D. Crown, [hasło: *The Samaritan Diaspora*], art. cyt., s. 87; [hasło: *Samaritans*], w: *Jewish Encyclopedia*, art. cyt.

Samarię odbudował Herod Wielki w latach 27–25 przed Chr., który na cześć Cezara Augusta nazwał miasto Sebaste (łac. „*augusta*” = gr. „*sebaste*”). Po upadku powstania Bar Kochby w 135 r. Rzymianie odbudowali Samarytanom świątynię na górze Gerizim (fot. 3), gdyż ci pomagali im w tłumieniu żydowskiej rewolty¹¹.

Sami Samarytanie uważają siebie za potomków Józefa egipskiego, a Żydów za pochodzących od Judy. Mówią o sobie: *b'ne jisra'el* (synowie Izraela)¹². W czasach Jezusa oba narody trwały w niechęci i wrogości, unikając obustronnych kontaktów – stąd Samarytanka czerpiąca wodę ze studni Jakuba (fot. 4) dziwiła się, że Jezus będąc Żydem prosił ją o wodę (J 4, 9). Podróżując do Jerozolimy Izraelici unikali osiedli samarytańskich (Mt 19, 1; Mk 10, 1; Łk 9, 51-56; por. Mt 10, 5). Żydzi traktowali Samarytan jak pogan. Określenie „Samarytanin” – przez nas kojarzone z kimś dobrym i miłosiernym – w ustach Żyda stanowiło wyraz odrazy, pogardy i było mocno obraźliwe. Używano go w stosunku do Jezusa, przypisując Mu opętanie przez złego ducha: „Czyż niesłusznie mówimy, że jesteś Samarytaninem i że jesteś opętany przez złego ducha?” (J 8, 48).

Przepaść między Samarytanami a Żydami pogłębił Józef Flawiusz, który w *Dawnych dziejach Izraela* uznał tych pierwszych za potomków pogańskiej ludności z Kuta (Chuta), osiedlonych przez Asyryjczyków „w miastach Samarii” (2 Krl 17, 24), którzy w Betel sprawowali bałwochwalczy kult Jahwe, kontynuując dawny grzech Jeroboama I (2 Krl 17, 25-28)¹³. Również w tradycji rabinackiej Samarytanie są uważani za potomków Kutytów i traktowani pogardliwie¹⁴.

Według Dziejów Apostolskich (8, 5-17; 9, 31; 15, 3) liczni Samarytanie, podobnie jak inni mieszkańcy okolic Samarii, przyjmowali chrześcijaństwo. Inni z nich pozostali przy swojej wierze i tradycjach.

2. Historia Samarytan w czasach pobiblijnych

W drugim wieku po Chr. wielu Samarytan nadal żyło w dawnych diasporach. Na początku epoki bizantyjskiej w Cezarei Nadmorskiej stanowili oni ok. trzecią część mieszkańców trudniących się żeglugą. Dokumenty potwierdzają ich obecność w Kartaginie, Konstantynopolu, Rzymie oraz w wielu innych ośrodkach Italii; w wielu miejscach posiadali również swoje synagogi. Na początku IV wieku przeżyli krótkotrwały czas odrodzenia za rządów najwyższego kapłana Baby Wielkiego († 362).

¹¹ A.D. Crown, [hasło: *The Samaritan Diaspora*], art. cyt., s. 87; [hasło: *Samaritans*], w: *Jewish Encyclopedia*, art. cyt.

¹² W. Chrostowski, [hasło: *Samarytanie*], art. cyt., k. 963; [hasło: *Samaritans*], w: *The Encyclopedia of Judaism*, art. cyt., s. 620.

¹³ „Kiedy Salmanassar wysiedlił Izraelitów, sprowadził na ich miejsce plemię Chutejczyków, którzy dawniej żyli w głębi Persji i Medii, a potem zwali się Samarytanami, wzięwszy miano od krainy, w której zamieszkali” (Józef Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela*, dz. cyt., X, 184).

¹⁴ W. Chrostowski, [hasło: *Samarytanie*], art. cyt., k. 961–962.

5. Wejście do synagogi samarytańskiej w Kiryat Luza (fot. M. Zieliński)

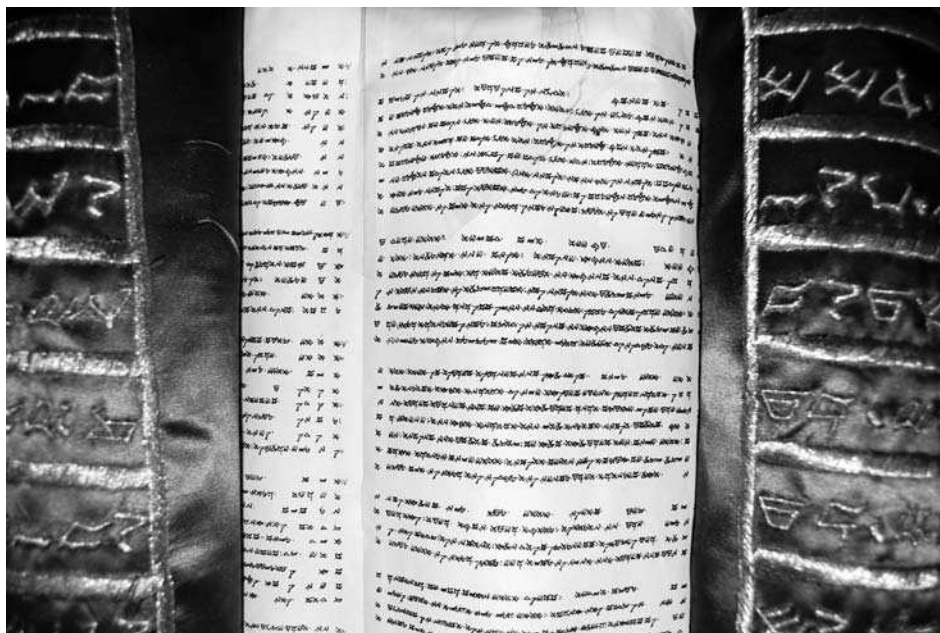
Oczywiście Samarytanie przez cały czas zamieszkiwali również okolice góry Gerizim (fot. 2). Ich świątynia została definitywnie zniszczona w 484 r. przez Rzymian, którzy w ten sposób pragnęli położyć kres antychrześcijańskim wystąpieniom Samarytan (fot. 3). Interwencja ta okazała się jednak nieskuteczna i dopiero w 529 r. cesarz Justynian (483–565) pozabawił ich autonomii. Od tego momentu ich znaczenie i liczba nieustannie malały.

W V i VI wieku podczas wojen bizantyjsko-perskich Samarytanie stanęli po stronie Persów i w konsekwencji musieli emigrować na wschód do Persji. W VI wieku spotykamy pokaźną diasporę samarytańską w Armenii, gdzie wielu z nich pracowało dla Persów w kopalniach srebra. Kolejną falę emigracji Samarytan z okolic góry Gerizim, gdzie wciąż mieszkali, spowodowa-

ła klęska głodu, zarazy i niosących zniszczenie trzęsien ziemi (549–550). W tym też okresie rozrosły się Samarytańskie diaspory w Arabii oraz na wyspach Morza Czerwonego, gdzie ich obecność jest poświadczona aż do XIII wieku. Podczas muzułmańskich podbojów diaspora bardzo ucierpiała, a wielu jej członków przechodziło na islam. W tym okresie większe skupiska Samarytan mieszkających poza okolicami Gerizim znajdowały się w Damaszku, Aleksandrii, Kairze.

Niewiele można powiedzieć o Samarytanach żyjących w tamtym czasie oprócz tego, że pielęgnowali następstwo potomków Aarona – jak uważali – na urzędzie Najwyższego Kapłana i kilka razy podejmowali aktywniejszą działalność pisarską. W 1623 (lub 1624) r. zmarł ostatni z Najwyższych Kapłanów pochodzących według samarytańskiej tradycji od Aarona, który nosił tytuł „Najwyższego Kapłana”. Urząd po nim przejął przedstawiciel gałęzi lewickiej wywodzącej się od Uzzjela syna Kehata (zob. Wj 6, 18). Od tego czasu kapłani samarytańscy posługują się tytułem: „Kapłan Lewicki”¹⁵.

¹⁵ A.D. Crown, [hasło: *The Samaritan Diaspora*], art. cyt., 88–89; [hasło: *Samaritans*], w: *The Encyclopedia of Judaism*, art. cyt., s. 621; [hasło: *Samaritans*], w: *Jewish Encyclopedia*, art. cyt.

6. Pięcioksiąg samarytański, egzemplarz z Kiryat Luza (fot. M. Zieliński)

Poważny kryzys demograficzny wśród Samarytan rozpoczął się pod koniec XVII wieku, a ich liczba systematycznie zmniejszała się aż po wiek XX. Sami Samarytanie w rozpowszechnianej przez siebie własnej historii skarżą się, że z ludu liczącego początkowo ok. 1.200.000 osób, na skutek stosowania srogich praw i powtarzających się krwawych prześladowań byli zmuszani do przechodzenia na islam i chrześcijaństwo, co sprawiło, iż w 1917 r. lud ten liczył tylko 146 osób. W latach trzydziestych XX wieku wspólnota samarytańska przezwyciężyła kryzys demograficzny i zaczęła się rozrastać. Obecnie ich liczbę szacuje się na 600–800 osób. Pod względem średniej wieku jest to najmłodszy naród na świecie¹⁶.

Obecnie Samarytanie zamieszkują głównie dwa miejsca: (1) okolice góry Gerizim i miasta Nablus, szczególnie w osadzie Kiryat Luza (fot. 5–8) oraz (2) w założonej w latach 1954/1955 Neve Marka, dzielnicy osady Holon w okolicach Tel Awiwu¹⁷.

3. Religia i zwyczaje

Żydzi i Samarytanie różnili się w wielu sprawach odnośnie religii. Przede wszystkim trwał między nimi spór o miejsce prawdziwego kultu Boga. Żydzi twierdzili, że była to Jerozolima i góra Syjon, gdzie znajdowała się świątynia, Samarytanie uważali, że prawdziwym i wybranym przez Boga sanktuarium była

¹⁶ Materiały własne otrzymane w 2007 r. w samarytańskiej osadzie Kiryat Luza pod górą Gerizim [dalej: MW]; W. Chrostowski, [hasło: *Samarytanie*], art. cyt., k. 963.

¹⁷ MW.

7. Itmar Abraham, kapłan samarytański
z Kiryat Luza (fot. M. Zieliński)

górze Gerizim. Echo tego sporu słyszalne jest w rozmowie Jezusa z Samarytanką przy znajdującej się u stóp góry Gerizim studni Jakuba: „Panie widzę, że jesteś prorokiem. Ojcowie nasi oddawali cześć [Bogu] na tej górze [tzn. Gerizim – przyp. RP], a wy mówicie, że w Jerozolimie jest miejsce, gdzie należy czcić [Boga]” (J 4, 19-20).

Samarytanie nie uznają całej Biblii Hebrajskiej. Ich świętą księgą jest tzw. Pięcioksiąg samarytański (fot. 6 i 7), a więc tekst Pięcioksięgu Mojżesza z pewnymi zmianami (czasami z ciekawymi i starożytnymi wariantami) oraz dodatkami, które mają wykazać, że tylko oni zachowali prawdziwą wiarę biblijnego Izraela, sprawując kult na świętej górze Gerizim. Pięcioksiąg Samarytański jest zapisany w języku hebrajskim alfabetem starofenickim. Odrzucili oni również ustną Torę, która została spisana w Misz-

nie, a następnie w Talmudzie. Zachowują za to własną tradycję w praktykowaniu różnych biblijnych zwyczajów i elementów kultu¹⁸.

Samarytańskie wyznanie wiary zawiera cztery punkty: (1) jest jeden Bóg, który jest Bogiem Izraela; (2) jedynym prorokiem jest Mojżesz, syn Amrama; (3) jedyna święta księga to Tora przekazana przez ręce Mojżesza; (4) jedynym świętym miejscem kultu Boga jest góra Gerazim. Do tego *credo* dodają czasem piąty punkt – wiarę w Taheba, syna Józefa, „proroka jak Mojżesz”, który ma się pojawić w Dniu Pomsty i Odплаты w czasach ostatecznych¹⁹.

Obecnie każdy członek tej grupy etniczno-religijnej winien zachowywać cztery zasady określające samarytańską tożsamość: (1) mieszkać w granicach Ziemi Izraela; (2) uczestniczyć w obchodach Paschy na górze Gerizim (fot. 8); (3) zachowywać szabat; (4) przestrzegać prawa o czystości rytualnej. Naruszenie tych zasad pociąga za sobą wykluczenie ze wspólnoty²⁰.

¹⁸ [Hasło: Samaritans], w: *The Encyclopedia of Judaism*, art. cyt., s. 619.

¹⁹ MW.

²⁰ MW.

8. Miejsce celebracji paschy przy synagodze samarytańskiej w Kiryat Luza
(fot. M. Zieliński)

Samarytanie posługując się własnym, różnym od żydowskiego kalendarzem, obchodzą tylko święta wzmiankowane w Torze (Wj 23, 14-17; 34, 18-23; Pwt 16, 1-17; Kpł 23, 1-44). Jest ich siedem: (1) Pascha (fot. 8), (2) Przaśniki, (3) Święto Tygodni, (4) Nowy Rok, (5) Dzień Przeblągania, (6) Święto Namiotów, (7) Radości Tory. Nowy Rok w samarytańskim kalendarzu przypada 14 dni przed Paschą, a więc pierwszym miesiącem roku jest Nazin. Paschę rozpoczynają Samarytanie od zabijania baranków i kozłów na górze Gerizim²¹.

Oprócz obchodzenia świąt do najważniejszych praktyk religijnych Samarytan należą: obrzezanie chłopców w ósmym dniu po narodzeniu i obchodzenie czegoś w rodzaju Bar Micwa (chłopcy i dziewczęta po przeczytaniu całej Tory stają się osobami „dyplomowanymi z Tory”²²).

Małżeństwa między Samarytanami są zawierane w trzech etapach: (1) rodzice przyszłej panny młodej muszą wyrazić zgodę na złożoną przez młodzieńca propozycję ożenku; (2) następnie odbywają się zaręczyny: dwaj świadkowie są wysyłani do dziewczyny, aby wy badać, czy zgadza się na zaręczyny; (3) obrzęd małżeństwa: sporządza się akt zawarcia małżeństwa zawierający zobowiązania stron, podpisuje, po czym odczytuje się na głos. Istnieje wśród Samarytan in-

²¹ MW.

²² Angielskojęzyczne materiały rozprowadzane przez Samarytan w okolicach góry Gerizim posługują się wyrażeniem „*graduates of the Torah*”.

stytucja rozwodu, która stosowana jest już przy zerwaniu procedury zawierania małżeństwa od jej drugiego etapu, czyli od narzeczeństwa. Rozwody w tej grupie etniczno-religijnej są jednak rzadkie. Np. według danych z 1996 r. na ogólną liczbę 583 Samarytan żyjących na świecie tylko 5 mężczyzn i 14 kobiet było rozwodnikami (czyli 3,26%)²³.

Po śmierci Samarytanie są grzebani w okolicach osady Kiryat Luza na stokach góry Gerizim lub w wyznaczonym sektorze cmentarza Kiryat Shaul w Tel Awiwie. Według prawa żydowskiego nie wolno razem chować Żydów i Samarytan.

W 2007 r., w czasie podróży po Ziemi Świętej, odwiedziłem osadę Kiryat Luza. Mieszka tam kapłan Itmar Abraham (fot. 7) z rodziną, znajduje się synagoga (fot. 5), w której przechowywany jest słynny, pisany złotymi literami tekst Pięcioksięgu samarytańskiego znany jako zwój Abiszy, datowany na XII lub XIII wiek po Chr.²⁴ Koło synagogi znajdują się struktury przystosowane do składania ofiary paschalnej z baranków (fot. 8) oraz niewielki sklepik, w którym obok artykułów spożywczych i środków czystości można nabyć również drukowany starofenickim pismem Pięcioksiąg samarytański.

Zakończenie

Jakie znaczenie dla nas dzisiaj ma znajomość dawnej i bliższej nam historii Samarytan, ich religii i zwyczajów? Poznanie dziejów tej grupy oraz ich relacji z Żydami w czasach Jezusa i Apostołów, pozwala lepiej zrozumieć niektóre teksty nowotestamentowe: Przypowieść o Miłosiernym Samarytaninie, który okazał się bliźnim i wzorem do naśladowania (Łk 10, 36-37) oraz historię o Samarytaninie, który jako jedyny z oczyszczonej z trądu grupy dziesięciu chorych, okazał swoją wdzięczność Jezusowi (Łk 17, 11-19). Zapoznanie się z najnowszą historią Samarytan umożliwi odkrycie etnicznego i religijnego bogactwa Ziemi Świętej wychodzącego poza utarty stereotyp ziemi trzech wielkich religii: judaizmu, chrześcijaństwa i islamu. Mówiąc o Ziemi Świętej i zwiedzając ją, nie zapominajmy również o Samarytanach, najmniejszym narodzie świata żyjącym w cieniu góry Gerizim.

²³ MW.

²⁴ E. Tov, *Textual Criticism of the Hebrew Bible*, wyd. 2, Minneapolis, MN – Assen, UE 1992, s. 83–84.

Spis treści

Abp Józef KUPNY, Metropolita Wrocławski, [List gratulacyjny]	5
Ks. Andrzej TOMKO, Rektor Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, <i>Kustosz dziedzictwa</i>	7

WOKÓŁ OSOBY

Ks. Józef SWASTEK, „ <i>Curriculum vitae</i> ”	11
Krzysztof Jakub MATWIJOWSKI, <i>Archiwista, bibliotekarz, muzealnik – historyk Kościoła</i>	35
Ks. Grzegorz SOKOŁOWSKI, <i>Iter academicum atque scientiae</i>	41
Bibliografia prac ks. prof. dr. hab. Józefa PATERA	55
Prace magisterskie i doktorskie napisane pod kierunkiem ks. prof. Józefa PATERA	81

HISTORIA

Ks. Marian BISKUP, <i>Wrocławski „Dom ziarna” kolebką formacji do kapłaństwa</i>	89
Ks. Kazimierz DOLA, <i>Próba „uwspółcześnienia” reguł zakonów żeńskich pozostałych w diecezji wrocławskiej po kasacie klasztorów w 1810 r.</i>	105
Ks. Tadeusz FITYCH, <i>Ksiądz Gerhard Hirschfelder (* 17 lutego 1907 r., Kłodzko – † 1 sierpnia 1942 r., KL Dachau). Wybitny przedstawiciel duchowieństwa Ziemi Kłodzkiej</i>	113
Jan HARASIMOWICZ, <i>Ikona „katolickiej reformy”. Ilustracje publikacji książ- kowych Johanna Leisentrita, administratora apostolskiego Łużyc w latach 1562–1586</i>	133
Kazimiera JAWORSKA, <i>Działania resortu bezpieczeństwa wobec ks. kan. Adama Szczepana Łańcuckiego</i>	147

Ks. Norbert JERZAK , <i>Gajków w czasie opieki duszpasterskiej Rycerskiego Zakonu Krzyżowców z Czerwoną Gwiazdą</i>	157
Ks. Mieczysław KOGUT , <i>Zarys dziejów protestanckiego kościoła w Namysłowie do 1945 r.</i>	169
Bp Jan KOPIEC , <i>Stan wiedzy archiwalnej w kapitulnym środowisku Wrocławia na początku XVII wieku. Fryderyka Berghiusa „Repertorium dokumentów”</i>	181
Wojciech KUCHARSKI , <i>„Vita beati Ceslai” – XV-wieczny żywot bł. Czestawa na tle hagiografii dominikanów polskich w średniowieczu</i>	189
Ks. Zdzisław LEC , <i>Zagadnienie czytelnictwa książek należących do biblioteki jezuitów w Świdnicy Śląskiej w latach 1629–1776</i>	201
Ks. Józef MANDZIUK , <i>Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety na Dolnym Śląsku w latach 1945–1956</i>	209
Ks. Tadeusz MIROŃCZUK , <i>Człowiek Kościoła</i>	221
Ks. Krzysztof MOSZUMAŃSKI , <i>Życie religijne w Świebodzicach do roku 1945 i po zakończeniu drugiej wojny światowej</i>	231
Tomasz NOCHOWICZ , <i>Sprawa Obiektowa kryptonim „Turysci”. Inwigilacja duszpasterstw młodzieży na terenie województwa walbrzyskiego 1980–1989</i> ..	243
Ks. Michał PIELA SDS , <i>Encyklika Ojca świętego Piusa XI „Mit brennender Sorge” (14 marca 1937 r.) przedmiotem sporu pomiędzy rządem III Rzeszy a Kościołem katolickim</i>	265
Andrzej PRASAŁ , <i>Organy w kościele pw. św. Jana Chrzciciela w Jodłowie. Przyczynek do dziejów budownictwa organowego w dawnym Hrabstwie Kłodzkim</i>	283
Bogdan ROK , <i>Przyczynek do rekonstrukcji staropolskiego atlasu sanktuariów maryjnych</i>	297
Ks. Stanisław WRÓBLEWSKI , <i>„Sub Tuum praesidium confugimus”. Kult św. Józefa na Śląsku w świetle wezwań kościołów z czasów średniowiecza</i>	305

TEOLOGIA I FILOZOFIA

Bp Ignacy DEC , <i>Rok 2014 – Jan Paweł II wśród świętych Kościoła</i>	323
Ks. Franciszek GŁÓD , <i>Człowiek poszukuje jednoczącej filozofii życia</i>	331
Ks. Andrzej JAROSIEWICZ , <i>Człowiek ikoną przeobstwienia w ujęciu św. Grzegorza Palamasza. Wschodnie studium antropologiczno-teologiczne</i>	349
S. Ewa J. JEZIERSKA OSU , <i>Kazanie na górze podtekstem Listu św. Jakuba</i>	377
O. Jacek KICIŃSKI CMF , <i>Aktualność formacji duchowej w życiu i postudze presbiterów według wskazań „Pastores dabo vobis”</i>	385

Ks. Marcin KOŁODZIEJ, <i>Wskazania najnowsze w kwestii partykularnego prawa liturgicznego w Archidiecezji Wrocławskiej</i>	397
O. Piotr LISZKA CMF, <i>Pole semantyczne terminów łacińskich „animus”, „spiritus” i „mens” odpowiadających terminowi „duch”</i>	413
Ks. Adam ŁUŻNIAK, <i>Kapłańskie świadectwo wiary w kontekście encykliki Ojca świętego Franciszka „Lumen fidei”</i>	421
Ks. Rajmund PIETKIEWICZ, <i>Góra Gerizim i Samarytanie. Historia i teraźniejszość</i>	431
Ks. Mariusz ROSIK, <i>Błogosławieństwo przeklętych</i>	441
Bp Andrzej SIEMIENIEWSKI, <i>Mistrz starożytnej medytacji monologicznej: Jana Kasjana „Rozmowy z Abba Izaakiem”</i>	447
Ks. Piotr SROCZYŃSKI, <i>Samoocena katechizowanych</i>	455
O. Jerzy TUPIKOWSKI CMF, <i>Gabriela Marcela projekt „filozofii konkretnej”</i> ..	463
Ks. Wiesław WENZ, <i>Prawo powszechne Kościoła o zakresie współpracy i współdziałania wikariusza biskupiego z biskupem diecezjalnym</i>	477
Ks. Włodzimierz WOŁYNIEC, <i>Trinitologia i chrystologia starożytnego Synodu w Antiochii (344/345 r.)</i>	507
Ks. Robert ZAPOTOCZNY, <i>Księdza Bronisława Markiewicza zasady wychowawcze</i>	517

Redakcja naukowa: Ks. Andrzej Tomko

Współpraca: Ks. Grzegorz Sokołowski

KORESPONDENCJA
PAPIESKI WYDZIAŁ TEOLOGICZNY
ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław
tel.: 71 322 99 70, fax: 71 327 12 01
e-mail: pwt@pwt.wroc.pl
www.pwt.wroc.pl

Na okładce: siedziba Archiwum Archidiecezjalnego i Biblioteki Kapitulnej
we Wrocławiu

Prace wydawnicze: Bożena Sobota, ks. Grzegorz Sokołowski

Projekt okładki, układ typograficzny, łamanie: Andrzej Duliba

© Copyright by Papieski Wydział Teologiczny, Wrocław 2014

ISBN 978-83-7454-258-6

Drukarnia Tumska, zam. 2/2014